

УДК 351:502.3(045)

ТЕОРЕТИЧНІ ПІДХОДИ ДО ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ “ЕКОЛОГІЧНА ПОЛІТИКА”

Надежденко А.О.

здобувач Донецького державного університету управління

I. Вступ

Проблема ідентифікації екологічної політики є досить новою як для теорії, так і для практики розробки варіантів соціально-економічного розвитку. Багато в чому така ситуація зумовлена лише нещодавнім усвідомленням небезпеки наростання екологічних проблем. Фактично лише з 1970-х рр. екологічний чинник починає відігравати більш істотну роль в економічному розвитку і забезпеченні якості життя людей, що виявляється в усебічній екологізації суспільного розвитку.

Сьогодні теоретичним та практичним аспектам формування екологічної політики присвячені праці представників різних наукових напрямів, які розглядають екологічну політику з позицій тієї галузі наукового знання, яку вони саме представляють.

У сучасній науці феномен екологічної політики намагаються осмислити представники гуманітарних, природничих та соціальних наук – екологи, соціологи, політологи, правознавці, економісти, держуправлінці та ін. Але, незважаючи на наявність певних наукових розробок із цього питання, на сьогодні не існує єдиного підходу до визначення змісту екологічної політики.

Аналіз наукових публікацій, присвячених проблемам екологічної політики, свідчить про різноманіття концептуальних підходів і напрямів у цій сфері досліджень. У контексті становлення екологічної політики в Україні на увагу заслуговують праці таких науковців, як: Л.М. Амджадін, В.І. Андрейцев, Г.О. Бачинський, Б.В. Буркінський, О.О. Веклич, Т.П. Галушкіна, П.І. Гаман, Т.В. Гардашук, В.Г. Городяненко, М.І. Долішний, В.О. Дьомкін, О.С. Заржицький, Н.В. Зіновчук, М.М. Кисельов, В.С. Кравців, О.Я. Лазор, Н.Р. Нижник, І.О. Салтовський, І.М. Синякевич, Ю.І. Стадницький, О.І. Федоренко, Г.Г. Філіпчук, М.І. Хилько, Є.В. Хлобистов, В.Я. Шевчук та ін.

На сьогодні екологічна проблематика, будучи частиною як глобальної, так і державної політики, є досить популярною серед науковців, проте більшість досліджень торкається окремих інструментів державної екологічної політики (економічних, правових,

соціальних, управлінських, культурних тощо). У зв'язку із цим масштаби і рівень наукового опрацювання проблем екологічної політики залишаються, на наш погляд, недостатніми. Свідченням цього є відсутність на практиці реального впливу на екологічну ситуацію. Незважаючи на значну кількість досліджень і публікацій з питань екологічної політики, деякі її аспекти залишаються дискусійними, а базове поняття “екологічна політика” потребує уточнення і поглиблення.

II. Постановка завдання

Метою статті є аналіз, визначення й обґрунтування змісту екологічної політики та формулювання комплексного визначення терміна “екологічна політика”.

III. Результати

Останніми роками термін “екологічна політика” міцно закріпився в лексиконі науковців, як практиків, так і теоретиків. Причому використовують його здебільшого спонтанно, не заглиблюючись у зміст цього поняття, часто ототожнюючи його з екологічним управлінням, діяльністю держави у сфері екології тощо. Варто зауважити, що в найпоширенішому варіанті розуміння домінує позиція, що екологічна політика є діяльністю суспільства та держави, спрямованою на збереження якості довкілля. Важливість цього питання ніхто не заперечує, однак потрібно погодитись, що екологічна політика значно багатогранніша, а тому звукувати поняття екологічної політики до суто організаційної та регуляторно-контрольної діяльності суспільства і держави некоректно.

Використовуючи фасетний метод класифікації та порівняння, ми зробили висновок щодо тлумачення поняття “екологічна політика” в науковій літературі та виявили спільні й відмінні риси в понятійному угрупованні (див. табл.).

Результати проведеного дослідження, подані в таблиці, дають можливість здійснити контент-аналіз визначень поняття “екологічна політика” в науковій літературі.

Кожне визначення можна поділити на три основні частини (мета, діяльність, засоби), які відрізняються рівнем повноти їх розкриття.

Визначення терміна “екологічна політика” в науковій літературі

Автор(и)	Визначення терміна
–	Екологічна політика – це система заходів, пов'язаних із цілеспрямованим впливом суспільства на природу з метою запобігання, мінімізації або ліквідації негативних для людини та природи наслідків такого впливу. Екологічна політика має на меті не тільки охорону навколишнього середовища, раціональне використання природних ресурсів та забезпечення екологічної безпеки, а й збереження і розвиток соціосфери, що забезпечує нормальну життєдіяльність людини [5, с. 754]
А.Д. Урсул	Екологічна політика (у вузькому розумінні) – це стратегія виживання та безперервного розвитку цивілізації і країни в умовах збереження навколишнього природного середовища, перш за все, біосфери [12, с. 34–36]
Л.В. Жарова	Екологічна політика (у широкому розумінні) – це концептуально цілісна сукупність видів і форм суспільної діяльності, спрямованої на збереження природного середовища існування людини, гармонізацію взаємовідносин суспільства і довкілля, формування належного ставлення суспільства до природи з метою її захисту й розвитку [6, с. 137]
О.А. Васюта	Екологічна політика – це система державного стимулювання, запобігання та обмеження різноманітних видів діяльності, яка пов'язана з небезпечним для людини впливом на навколишнє середовище. Екологічна політика складається з комплексу організаційних, нормативних та правових заходів у галузях економіки та охорони довкілля, спрямованих на людину [2, с. 265, 267]
Є.В. Хлобистов	Екологічна політика – комплекс організаційних та інституційних заходів, спрямованих на кредитно-фінансове забезпечення природоохоронної діяльності відповідно до розвитку продуктивних сил і соціальних пріоритетів щодо якості довкілля й раціонального природокористування [13, с. 745]
В.С. Кравців	Екологічна політика – система цілей і дій, що реалізуються органами державної влади та місцевого самоврядування та спрямовані на збереження довкілля і забезпечення екологічно безпечних умов життєдіяльності населення [9, с. 27]
М.І. Васильєва	Екологічна політика – система концентрованих, науково обґрунтованих та певною мірою легалізованих уявлень про цілі, пріоритети, зміст, способи й засоби природоохоронної діяльності держави. Екологічна політика займає проміжну позицію між природоохоронною діяльністю, на яку вона спрямована, та природоохоронною ідеологією, яку вона певним чином матеріалізує в системі державних функцій [1, с. 22]
А.П. Гетьман	Екологічна політика – система державних заходів, що визначають вплив суспільства на довкілля, тактику й стратегію збалансованого розвитку [4, с. 45]
Л.П. Метлова	Екологічна політика – це поєднання взаємопов'язаних обраних цілей, практичних завдань та засобів у системі менеджменту і їх спрямування на конкретний результат. Екологічна політика здійснюється в межах держави, регіону, галузі, підприємства, але в кожному випадку існують довгострокові, середньострокові, поточні завдання, засоби та заходи, узгоджені на певній території [11, с. 23]
Л.Д. Загвайська	Екологічна політика – це організаційна та регулятивно-контрольна діяльність суспільства і держави, спрямована на охорону та оздоровлення природного довкілля, ефективне поєднання функцій природокористування та природоохорони і забезпечення нормальної життєдіяльності громадян. Вона має два виміри: нормативний (система правил і норм) та регулятивний (конкретні дії для охорони навколишнього природного середовища) [7, с. 77]
Т.П. Галушкіна, Л.М. Качаровська	Екологічна політика – цілеспрямована діяльність органів державної влади та управління, спрямована на впровадження заходів щодо забезпечення якості навколишнього середовища, відтворення природних ресурсів, екологічної безпеки регіонів і держави в цілому [3, с. 216]
Н.А. Малиш	Екологічна політика – організаційна та регулятивно-контрольна діяльність суспільства і держави, яка спрямована на охорону, невиснажливе використання та відтворення природних ресурсів, оздоровлення довкілля, ефективне поєднання функцій природокористування та охорони природи, забезпечення норм екологічної безпеки [10]
О.С. Заржицький	Екологічна політика – сукупність правових засобів і заходів, спрямованих на забезпечення екологічної безпеки якісного стану довкілля, раціонального використання природних ресурсів [8, с. 42]

Автори погоджуються, що збереження навколишнього природного середовища є метою екологічної політики, однак визначають її по-різному: як гармонізацію взаємовідносин суспільства та довкілля; як забезпечення екологічної безпеки; як розробку стратегії у сфері охорони природи і довкілля; як вирішення практичних завдань, забезпечення соціальних пріоритетів щодо якості довкілля; як запобігання та обмеження негативних видів діяльності тощо. Наявні розбіжності можна пояснити відмінностями в досвіді, специфікою наукових поглядів і розуміння ролі екологічної політики.

Ще однією спільною ознакою для наведених визначень є діяльність (сукупність дій, об'єднаних загальною метою), що має свого носія (суб'єкта), який ставить цілі. Саме суб'єктний склад діяльності зумовлює відмінності у визначеннях. На думку представ-

ників різних наукових напрямів, суб'єктами діяльності є людина, соціальні верстви, групи, організації, рухи, колективи, держави, суспільство в цілому. Крім суб'єктного складу діяльності, наведені визначення відрізняються часовою і просторовою характеристиками. Деякі автори розглядають діяльність в екологічній політиці як стратегію або генеральну лінію, що визначає основні напрями і шляхи досягнення цілей, зростання та забезпечення збалансованого розвитку в довгостроковій перспективі на основі концентрації зусиль на певних пріоритетах. Будучи довгостроковим способом встановлення взаємодії суспільства із природним середовищем та формуючи своєрідну систему (екологічні плани, проекти і програми), стратегія зумовлює проведення змін у діяльності суб'єктів усіх рівнів задля успішного екологічного розвитку. Інші науковці розглядають

діяльність суб'єктів екологічної політики на сучасному етапі, а сама діяльність представлена, на їх думку, як система дій, що реалізуються сьогодні, тобто виступають інструментом вирішення сучасних екологічних проблем.

У зв'язку з тим, що суб'єкт екологічної діяльності аналізує соціальне і природне оточення, умови, в яких йому доведеться діяти, та обирає засоби досягнення мети, він формує схему (заходи) діяльності. У наведених в таблиці визначеннях поняття "екологічна політика" співвідношення цих заходів різне. Правники розглядають конституційні та законодавчі заходи, економісти наголошують на фінансових, податкових, фіскальних та інших суто економічних заходах, соціологи спираються на пріоритетність культурних, духовних й освітянських заходів, держуправлінці визначають організаційні, управлінські та регуляторно-контрольні заходи.

Здійснивши подальший аналіз трактувань поняття "екологічна політика", ми визначили, що окреслені нами три основні складові цих дефініцій (мета, діяльність, засоби) є взаємопов'язаними і взаємозалежними. Автори погоджуються, що тільки цілісність цих компонентів зумовлює успішний екологічний розвиток суспільства сьогодні, завтра, післязавтра та в довгостроковій перспективі.

Ми дійшли висновку, що екологічна політика – це перш за все система, яка є сукупністю взаємопов'язаних елементів, що мають певні особливості, внутрішні закономірності та цілеспрямований характер. Саме це зумовлює єдність наукових підходів до визначення поняття "екологічна політика". Тим не менш кожен із наведених підходів розглядає досліджуваний об'єкт з різних наукових позицій, а тому комплексного розуміння екологічної політики можна досягти тільки на основі поєднання існуючих поглядів.

У результаті контент-аналізу виявлено, що екологічна політика є особливим засобом перетворення суспільства, тобто особливою формою вираження загальної (державної) політики. Екологічна політика, будучи самостійним явищем у суспільному житті, є водночас продуктом діяльності суб'єктів, де держава виступає суб'єктом вищого рівня. Саме держава є головним "замовником" і "виконавцем" екологічної політики, оскільки вона несе пряму відповідальність за долю народу та має всі необхідні для цього засоби: правове, політичне і фінансово-економічне забезпечення. Отже, екологічна політика – це особливе політичне явище держави, що формується в результаті діяльності всіх суб'єктів і спрямоване на визначення стратегії екологічного розвитку суспільства, вдосконалення механізму екологічного регулювання, забезпечення екологічних прав.

Цим підтверджуються статус екологічної політики, її загальнообов'язковість.

IV. Висновки

Таким чином, провівши контент-аналіз визначень поняття "екологічна політика", ми сформулювали таку комплексну дефініцію відповідного терміна.

Екологічна політика є сукупністю взаємопов'язаних та взаємозалежних елементів (суб'єктів, діяльності, засобів) цілеспрямованого впливу на довкілля шляхом реалізації механізмів екологічного управління з метою стратегічного екологічного розвитку суспільства в умовах збереження навколишнього природного середовища, гармонізації взаємовідносин суспільства та природи, забезпечення екологічної безпеки і захисту здоров'я людини.

Література

1. Васильєва М.И. Государственная экологическая политика как часть экологического права / М.И. Васильєва // На пути к устойчивому развитию России. – 2006. – Вып. 33. – С. 21–33.
2. Васюта О.А. Екологічна політика України на зламі тисячоліть : монографія / О.А. Васюта. – К. : КМУ, 2003. – 306 с.
3. Галушкіна Т.П. Екологічна політика як складова державної регіональної політики / Т.П. Галушкіна, Л.М. Качаровська // Вісник Хмельницького інституту регіонального управління та права. – 2003. – № 2. – С. 216–220. – (Регіональне управління).
4. Екологічне право України в запитаннях та відповідях : навч. посіб. / [А.П. Гетьман, М.В. Шульга, Г.В. Анісімова та ін.]. – Х. : Одіссей, 2008. – 480 с.
5. Экологический энциклопедический словарь / [сост. В.И. Данилов-Данильян и др.]. – М. : Ноосфера, 1999. – 930 с.
6. Жарова Л.В. Сучасна екологічна політика: чинники впливу та підходи до формування / Л.В. Жарова // Наука молоді. – 2008. – № 10. – С. 136–140.
7. Загвайська Л.Д. Еколого-економічні підходи до реалізації екологічної політики / Л.Д. Загвайська // Економіка України. – 2002. – № 12. – С. 76–79.
8. Заржицький О.С. Правові аспекти регіональної екологічної політики (на матеріалах Придніпровського регіону) : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.06 / О.С. Заржицький. – К., 2002. – 209 с.
9. Кравців В.С. Регіональна екологічна політика в умовах становлення ринкової економіки в Україні (теорія, методи, практика) : монографія / В.С. Кравців. – Л. : Арал, 2007. – 336 с.
10. Малиш Н.А. Екологічна політика: конфліктність, стратегія, тактика [Електронний ресурс] / Н.А. Малиш. – Режим доступу: www.nbu.gov.ua/e-journals.

11. Метлова Л.П. Рисы моделей экологической политики в часе та просторі / Л.П. Метлова // Економіка промисловості. – 2005. – № 3. – С. 22–31.
12. Урсул А.Д. Проблемы государственности в перспективе перехода к устойчивому развитию / А.Д. Урсул // Социально-политический журнал (социально-гуманитарные знания). – 1997. – № 2. – С. 27–45.
13. Хлобистов Є.В. Фінансові механізми екологічної політики / Є.В. Хлобистов // Стратегія розвитку України (економіка, соціологія, право) : наук. журн. – К., 2004. – Вип. 3–4. – С. 744–752.

Надежденко А.О. Теоретичні підходи до визначення поняття “екологічна політика”

Анотація. У статті наведено погляди різних авторів стосовно визначення екологічної політики, виявлено спільні і відмінні риси в понятійному угрупованні, а також запропоновано комплексну дефініцію терміна “екологічна політика”.

Ключові слова: екологізація, екологічна політика, класифікація екологічної політики, державна політика.

Надежденко А.А. Теоретические подходы к определению понятия “экологическая политика”

Аннотация. В статье приведены взгляды разных авторов относительно определения экологической политики, обнаружены общие и отличительные черты в понятийном группировании, а также предложена комплексная дефиниция термина “экологическая политика”.

Ключевые слова: экологизация, экологическая политика, классификация экологической политики, государственная политика.

Nadezhdenko A. Theoretical approaches to the determination of concept “ecological policy”

Annotation. In the article views of different authors in relation to determination of ecological policy are shown, similar and different features in the concept grouping, are revealed and complex determination of term “ecological policy” is proposed.

Key words: ecologization, ecological policy, classification of ecological policy, public policy.